

Stockholm, 2024.03.25

Yttrande över Boverkets förslag till föreskrifter om dels skydd med hänsyn till hygien, hälsa och miljö samt hushållning med vatten och avfall, dels bostäders lämplighet för sitt ändamål, dels buller (extraremisser)

Sveriges Arkitekter är ett fackförbund och en intresseorganisation som driver Sveriges arkitekters gemensamma frågor – från studietiden och genom hela yrkeslivet. Vi står upp för arkitekternas arbetsvillkor och driver kårens intressen för att åstadkomma vackra, hållbara och välfungerande livsmiljöer. Vi har över 14 000 medlemmar och ansluter cirka 90 procent av alla yrkesverksamma arkitekter i Sverige.

Sveriges Arkitekter avstyrker även extraremisserna

Sveriges Arkitekters synpunkter kvarstår från våra yttranden från i juni respektive augusti 2023. Vi avstyrker även fortsättningsvis hela arbetet med den nya regelmodellen då de föreslagna reglerna kommer leda till obekvämare, mörkare och sämre byggda bostäder där människors hälsa underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden. Vår kritik av de föreslagna föreskrifternas innehåll kvarstår också.

Dra lärdom och gör om!

Centrum för boendets arkitektur vid Chalmers tekniska högskola (CBA) lyfte i sitt remissvar i juni 2023 erfarenheter från Storbritannien där ett oreglerat byggande lett till en nedåtgående spiral av sjunkande bostadskvalitet. Vi uppmanar Boverket att dra lärdom av detta och behålla dagens byggregler med krav på dagsljus, solljus och fönster i alla rum, samt en minsta rumshöjd på 2,4 meter.

Byggbranschen måste, precis som övriga samhället, minimera sin stora klimatpåverkan och införa cirkulära byggprocesser. För att bevara, transformera samt återbruka hus och byggdelar behöver branschen ett helt annat regelverk än Boverkets förslag.

Den givna utgångspunkten för Boverkets regelarbete bör vara plan- och bygglagens portalparagraf (1 kap. 1 § PBL). Bebyggelse ska enligt lagen vidare utformas med hänsyn till bland annat god helhetsverkan, behovet av hushållning med energi och goda klimat- och hygienförhållanden samt behovet av

framtida förändringar och kompletteringar (2 kap. 6 § PBL). För tillämpningen av dessa krav har Boverket föreskriftsrätt (10 kap. § 2 punkt 1 PBF) vilken bör utnyttjas!

Dagsljus och solljus

Naturligt ljus och dagsljus möjliggör människors uppfattning av dygnet och årstiderna och har i forskningen beskrivits som fundamentalt för människors hälsa och välmående.¹ Patienter inom vården som exponeras för naturligt dagsljus känner sig mindre stressade, använder färre smärtstillande läkemedel och upplever bättre sömn. Artificiellt ljus kan åt andra sidan orsaka syntrötthet och huvudvärk. Enligt forskningen ska därför den fysiska miljön utformas så att den ger största möjliga tillgång till dagsljus.

Malmö universitet (MaU) har gjort en kunskapssammanställning om ljus² där det framgår av medicinsk forskning att dagsljus, solljus, utblick och belysning påverkar hälsan och att nya rekommendationer kommer allt tätare. Att i detta läge försämra tillgången på dagsljus och helt ta bort kravet på solljus är anmärkningsvärt för en kunskapsmyndighet som Boverket.

Av MaU:s kunskapssammanställning framgår att regelbunden exponering för solljus bidrar till att förebygga bland annat tjocktarms-, bröst-, prostatacancer, MS, högt blodtryck och diabetes. Dagsljus minskar också mängden bakterier, vilket beforskats ytterligare i samband med covid19-pandemin. God tillgång på dagsljus i skolmiljöer ger snabbare inläring i matematik och läsförmåga, och på arbetsplatser förbättras produktiviteten. Dagsljustet har också en positiv påverkan på humör och välbefinnande.

Även Folkhälsomyndigheten yttrade sig förra året om föreslagna föreskrifter från Boverket. De påtalade att nuvarande kunskapsläge visar att behovet av dagsljus är viktigt för en god hälsa och att elektriskt ljus inte kan ersätta dagsljus och att det är direkt olämpligt att se bostaden som en enhet, utan att beakta hur olika rum kan komma att användas. Folkhälsomyndigheten har också gjort en kunskapssammanställning om ljus och hälsa³.

¹ <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/19375867221150215>

² <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1729363/FULLTEXT01.pdf>

³

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/6787e3675a6046ba9d6fc38234c016b2/ljus-halsa-03573-2017-webb.pdf>

Forskare vid Lunds universitet visar i Den byggda formens betydelse⁴ (Boverket och Formas sammanställning av kunskap från forskning) på dagsljusplaneringens effekter på medborgarnas allmänna hälsa och livskvalitet. Boverket sammanfattar själva att ljus är ett av de grundläggande mänskliga behoven (sid. 192). Det är högst förvånande att Boverket inte tar med sig sina egna slutsatser, från den forskning som myndigheten själva samlat in, i sitt regelutvecklingsarbete.

Vi vill också understryka att dagsljus och solljus inte bara är hälsofrämjande faktorer. Genom medveten gestaltning kan såväl dagsljus som solljus tillföra positiva upplevelsevärden inne i rummet och är alltså en aspekt i formandet av god arkitektur.

Utblick

Vi ser positivt på att Boverket tagit till sig av inkomna synpunkter beträffande kravet på utblick och att detta nu ingår i föreslagna föreskrifter (4 kap. 3 §).

Det är också positivt att Boverket i författningskommentaren utvecklat vad detta innebär – exempelvis att fönster i lokaler för förskolebarn behöver utformas med hänsyn till barns längd och i vårdlokaler till sängliggande patienter.

Utblick över ett grönområde, alltså inte bara en utblick i sig, har i forskningen visat sig påskynda tillfrisknandet (Ulrich 1984). Vi ser att kravet på utblick behöver utvecklas så att det framgår att utblicken ska tillföra sinnliga kvaliteter.

Vi saknar också motsvarande exemplifiering i författningskommentaren beträffande utblick i bostäder (4 kap. 2 a §).

Öppningsbara fönster

Vill vi understryka att vädring genom att öppna ett fönster inte bara är en möjlighet att åstadkomma god luftväxling (dvs inte bara en parameter för det tekniska egenskapskravet hälsa/luft). Det är även en lösning som varken kräver kostsamma installationer eller slukar energi under driften. En långsiktigt hållbar lösning helt enkelt! Ett öppningsbart fönster är dessutom en boendekvalitet som kan tillföra positiva upplevelsevärden som att kunna njuta av vårens fågel-

⁴ <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2024/den-byggda-formens-betydelse/>

kvitter, att kunna prata med lekande barn på gården eller stressa av till ett stilla höstregn.

Vi anser därför att, utöver att alla rum ska ha fönster för att överhuvudtaget kunna definieras som rum, öppningsbara fönster ska vara ett krav för att bostäder ska vara lämpliga för sitt ändamål.

Rumshöjd

Rumshöjden är ett av de mått som definierar rummets form. Vi ser därför anledning att upprepa att dagens minimikrav på rumshöjd är en grundläggande nivå för rumslig arkitektonisk kvalitet, nödvändig i regelverket.

Rumshöjd har reglerats tillsammans med andra bestämmelser för hälsa sedan 1874 års byggnadsstadga. Lika länge har beräkningsregler för byggnadshöjd funnits. Dessa bestämmelser samspelar i regleringen av bebyggelsen där det inte är ovanligt att planer reglerar byggnadshöjden men inte antalet våningar. Att ta bort regler för minsta rumshöjd innebär en överhängande risk att en ytterligare våning med extra låg rumshöjd kan "klämmas in" inom en plans bestämmelse om byggnadens maximala höjd. Att ändra rumshöjd från 2,4 meter till 2,0 meter möjliggör en hel extra våning för var femte våning inom samma byggnadshöjd. Det betyder i praktiken alltså att när en kommun exempelvis planerat för femvåningsbebyggelse (och förutsatt en rumshöjd på 2,4 meter) så kan det bli sex våningar (med en rumshöjd på 2,0 meter) inom samma föreskrivna byggnadshöjd.

Om kravet försvinner, och det dessutom samtidigt som kravet på dagsljus inte ska gälla alla rum, är risken uppenbar att reglerna kan samutnyttjas för största möjliga exploatering och ge riktigt undermåliga bostäder. Detta kommer i synnerhet drabba resurssvaga hushåll som inte har råd att välja bort – såsom ungdomar, stora barnfamiljer och äldre med begränsade inkomster. Vi anser att detta inte är förenligt med plan- och bygglagens portalparagraf om jämlika och goda sociala levnadsförhållanden!

Därutöver möjliggör dagens minimikrav på rumshöjd en viss flexibel användning av byggnaden över tid. Detta är kritiskt för att förebygga framtida rivningar – låga takhöjder är en vanligt förekommande anledning till att byggnader rivs i dag. För att ytterligare öka flexibiliteten av byggnader över tid skulle en ökad rumshöjd behöva övervägas. När exempelvis rumshöjden i entréplanet i ett

flerbostadshus höjs till 2,7 meter kan det användas till såväl bostäder och kontor som förskolor och andra publika verksamheter.

Definition av rum

Definitionen av rum är i Boverkets förslag till nya föreskrifter placerad i föreskriften för bostäders lämplighet (1 kap. 5 §). För att denna ska tillämpas på rätt sätt och få avsedd effekt bör alla grundläggande krav på vad som är ett rum omfattas av definitionen, och definitionen bör tillämpas i hela byggregelverket.

Vi anser, mot bakgrund av vad vi anfört ovan, att definitionen ska kompletteras med att ett rum ska ha fönster och minst en rumshöjd på 2,4 meter. På detta sätt skulle rummet på ett vedertaget sätt skilja sig från andra utrymmen i byggnader, som exempelvis förråd, toalett, bastu, undercentral och utrymningsväg.

Om bostäders lämplighet

CBA har tagit fram en manual för analys av bostadskvaliteter⁵. Bostadsdelen omfattar aspekterna funktionalitet, rymlighet och atmosfär. Under aspekten funktionalitet samlas kvaliteterna yteffektivitet, teknisk rationalitet, möblerbar yta och potential för kvarboende. Under aspekten rymlighet samlas axialitet, rundgång och rörelse, rumsform och flexibilitet. Under aspekten atmosfär samlas slutligen kvaliteterna fasadriktningar, balkong, gestaltat dagsljus och mörk yta.

Vi anser att dessa aspekter med fördel skulle underlätta tillämpningen av vad som avses med lämplig utformning av bostäder inom plan- och byggregelverkets ramar. Att arbeta in detta i byggreglerna skulle gott låta sig göras inom Boverkets instruktion enligt vilket myndigheten ska bedriva ett samlat arbete med arkitektur och gestaltad livsmiljö. Vi vill i detta sammanhang understryka att forskarna påpekar att systemet inte är kostnadsdrivande utan tvärt om kan bidra till att säkerställa kvalitet genom effektiv och rationell projektstyrning.

På CBA pågår också forskning om samband mellan hälsa och bostadens arkitektur.⁶ Vi uppmanar Boverket att i det fortsatta arbetet med utvecklingen av byggreglerna ta vara på resultaten från forskningen.

⁵ <https://www.chalmers.se/centrum/cba/mab-manual-for-analys-av-bostadskvaliteter>

⁶ <https://publications.lib.chalmers.se/records/fulltext/249091/249091.pdf>

Bostäders dimensionering och långsiktiga användning

Av föreslagna föreskrifter framgår att en bostad bland annat ska utformas och dimensioneras med hänsyn till det antal boende den är avsedd för (2 kap. 1 § punkt 1). I verkligheten idag finns redan exempel på större lägenheter (upp till tre rum och kök) där all inredning och utrustning är dimensionerad för en person. Det kan ju vid en första anblick tyckas innovativt – att inte bygga större och utrusta mer än vad som behövs för just en person. Men dessa planlösningar är i praktiken samtidigt så oflexibelt utformade att det inte är praktiskt möjligt att få in fler skåp i köket eller fler skor i hallen.

Dessa undermåliga planlösningar behöver stävjas för att bostäderna ska vara långsiktigt hållbara. Extraremissens förslag om att ta bort kravet på långsiktig användning motverkar detta.

Studentbostäder

Arkitektstudenterna har i en särskild skrivelse till Boverket i januari i år lämnat synpunkter på föreslagna regeländringar för studenter. De framför att föreslagna försämringar i kraven på studentbostäder inte i sig kommer leda till fler nybyggda studentbostäder, utan snarare riskerar att ensidigt försämra bostadskvaliteten, riskerar studenternas hälsa och försvagar den långsiktiga hållbarheten i nyproduktionen.

Deras skrivelse berör såväl föreskrifterna för hälsa m.m., bostäders lämplighet samt buller (samt tillgänglighet som inte är föremål för någon extraremiss). Vi instämmer i samtliga av Arkitektstudenternas synpunkter och farhågor.

Dokumentation av avvikelser

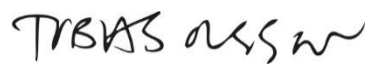
Vi anser att konsekvensbeskrivningen av förslaget om krav på byggherren att dokumentera avvikelser även ska omfatta konsekvenser för byggnadsnämnden. Särskilt bör konsekvenser för byggnadsnämndens kontroll- och tillsynsansvar klargöras.

Behåll minimikraven som säkerställer den goda bostaden för alla

Sveriges Arkitekter anser sammanfattningsvis att föreskrifterna ska utgå från syftet med plan- och byggregelverket – att främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktig hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande

generationer. Föreskrifterna måste grundas i aktuell forskning och med en verklighetsförankring i hur branschen fungerar.

Det betyder i klartext att kraven på dagsljus och solljus minst måste behållas, tillsammans med en minsta rumshöjd på 2,4 meter och krav på att alla rum ska ha fönster.

Tobias Olsson
Förbundsdirektör

Margareta Wilhelmsson
Samhällspolitisk chef

Anki Kaplan Wikström
Samhällspolitisk utredare

Bilaga: Arkitektstudenterna synpunkter på förslag till regeländringar för lättnader på byggkraven för studenter (första utkastet), daterat 2024.01.11

Boverket
att. therese.byheden@boverket.se

Uppsala, 2024.01.11

Synpunkter på förslag till regeländringar för lättnader på byggkraven för studenter (första utkastet)

Sveriges Arkitekter Studenterna har 2000 medlemmar och samlar studenter från landets nio arkitekturskolor. Vi jobbar med att bevaka frågor som är gemensamma för alla studenter. Kärnan i verksamheten är utbytet mellan arkitekturdiscipliner, skolor och årskurser samt kopplingen till arbetslivet och arkitektursverige.

Sveriges Arkitekter Studenterna är negativa till försämringar för studentbostäder

Sveriges Arkitekter Studenterna ifrågasätter de redan idag lägre ställda kraven på studentbostäder beträffande dags- och solljus och utblickar, liksom de under 2023 föreslagna försämringarna beträffande dessa kvaliteter som föreslagits av Boverket i arbetet med "Möjligheternas byggregler".

En av våra medlemmar har egenupplevt fångat och beskrivit konsekvenserna:

"Under 2 månader bodde jag i ett studentrum som var ca 17 kvm stort och hade inget riktigt fönster. Det fönster som fanns var ett takfönster som satt ytterligare en våning upp i en smal gång uppe i mitt tak, likt en skorsten. Därför så kunde inget solljus nå ner till rummet om inte solen stod exakt mitt på himlen, vilket inte hände så många minuter per dag eftersom detta var september och oktober. Tur för mig var att det var under en sådan kort tid jag bodde där, otur för mig var att jag under den tiden var sjukskriven ca 2 veckor på grund av en infektion. Trots att jag var student spenderade jag därför väldigt många dygn "hemma" och det hade inte någon bra effekt på min psykiska hälsa. Rummet upplevdes som en bunker, vilket också blev mitt och mina vänners smeknamn på mitt boende, och jag märkte av att om jag spenderade för mycket tid hemma så blev jag onormalt trött och ofta väldigt deppig. En enkel lösning på det var att inte vistas hemma, men framför allt undertiden jag var sjuk så var inte det ett alternativ. Efter den perioden blev jag märkbart extremt deppig och började vantrivas i mitt hem. När jag försökte spendera så lite tid hemma som möjligt blev jag dessutom nästan utbränd eftersom jag inte hade ett hem som jag kunde vila och koppla av i. Jag kuggade alla mina tentor som jag hade under den perioden och under en kortare period efter det eftersom jag inte kunde vila eller plugga i mitt eget hem, vilket båda är extremt viktiga saker för att klara studierna på Universitetet. Jag skulle aldrig rekommendera till

någon att bo så. Hade jag haft möjligheten att välja om hade jag hellre pendlat en längre tid än att bo i en bunker.”

Vi vill poängtera att det inte är ett givet utfall att studentbostäderna blir billigare genom lägre ställda samhällskrav – det råder stor studentbostadsbrist och konsekvensen kan bli lika dyra bostäder, men sämre!

Försämrad tillgänglighet

På ett övergripande plan ser vi en risk att försämrad tillgänglighet kan leda till ökad segregation när förslaget öppnar för att koncentrera tillgängliga bostäder på ett ställe. Vi vill se bostäder där alla är välkomna, både som boende och besökare.

För många studenter är studentbostaden den första egna bostaden. För trygghet och fortsatt nära kontakter med familjen, särskilt vid flytt till en ny ort, kan möjligheten för besök med övernattningsav både föräldrar och far- och morföräldrar var jätteviktig. Därför är tillgängligheten viktig även i studentbostäder.

Att bryta benet eller på annat sätt tillfälligt få svårare att röra sig, är också något som händer studenter. Att exempelvis behöva flytta hem till föräldrarna under ett par månader och missa studierna för att bostaden inte funkar är inte rimligt.

Sämre tillgänglighet i studentbostäder försvårar också möjligheterna att transformera bostäderna framöver, och därmed ett långsiktigt hållbart byggande. Särskilt på mindre studieorter kan studentbostäderna behöva ändras över tid, exempelvis konverteras till äldreboende.

För att främja återbruk av det befintliga beståndet och därmed minska klimatpåverkan, anser vi dock att det kan vara motiverat med sämre tillgänglighet för bostäder när dessa inreds i lokaler som inte tidigare använts som bostad. Undantaget bör dock bara vara möjligt om byggherren kan visa att det inte går att göra goda planlösningar på annat sätt och att lösningen kompenseras med extra bostadskvalitet inom något annat område, exempelvis ett vackert burspråk, extra takhöjd eller tillgång till en tillgänglig takterrass med utsikt.

Bostäders lämplighet

Boverket har inte föreslagit några ändringar i kravet på bostäders lämplighet / bostadsutformning. Vi delar bedömningen att det av många skäl inte är lämpligt att försämra kraven.

Förvaring är något som behövs även för studenter – vinterkläder, säsong- och träningsutrustning, resväska/ryggsäck med mera behöver sin plats. Här ser vi dock en möjlighet till överlappande funktioner – förvaring kan exempelvis göras under sängen. Vi vill dock samtidigt påpeka att det inte är lämpligt att dela förvaringsutrymme mellan studenter, tyvärr är stöldrisken för överhängande.

Buller

Vi är också kritiska till förslaget att försämra ljudkvaliteten i studentbostäder.

Studenter har skiftande behov olika dagar, och olika dygnsrytm. När en behöver hög koncentration och tystnad för plugg inför en tenta, kan grannen vara klar med sitt och samla sina vänner för fest, inte sällan långt in på natten. Det kan innebära både spring, prat och musik i såväl egna bostadsrum som korridorer.

I en inlärningsituation har studenterna också olika behov. Vissa behöver lugn och ro och avskildhet för inläsning, andra behöver diskutera med kursare eller öva på instrument. En annan tar en paus och kör ett träningspass med musik.

För att studierna ska fungera för alla, mycket görs i studentbostaden, är det därför jätteviktigt att allas behov får plats utan att andra blir störda av buller! Vi anser därför att inga försämringar av bullerskyddet för studenter är rimliga!

Att förutsätta att studenter ska tillrättavisa störande grannar, utan regelstöd, riskerar att gynna vissa starka individer och undergräver allas rätt till en bullerskyddad bostad.

Dagsljus och solljus

Som vi påpekade inledningsvis är behovet av dagsljus och solljus jätteviktigt i en bostad, såväl en studentbostad som en annan bostad. Vi vill här understryka Sveriges Arkitekters kritik på Boverkets förslag som varit ute på remiss (Dnr 29/2002 och 2478/2023) – ljus är mer än ljus.

Utblick och hälsa

Vi vill också peka på en forskningsstudie om kopplingen mellan utblick och hälsa. Den visar bland annat att patienter som har utsikt mot ett grönområde tillfrisknar fortare än dem som har utsikt mot en tegelvägg (Ulrich, 1984. View through a window may influence recovery from surgery, Science, Nr 224). Gruppen som hade utsikt mot lövfällande träd blev inte bara friskare snabbare utan behövde inte lika mycket smärtstillande mediciner, var på bättre humör och hade färre komplikationer som ihållande huvudvärk och illamående.

Försämra inte boendet för studenterna!

Sammanfattningsvis anser vi att förslagna försämringar i kraven på studentbostäder som föreslagits inte i sig kommer leda till fler nybyggda studentbostäder, utan snarare riskerar att ensidigt försämra bostadskvaliteten, riskerar studenternas hälsa och försvagar den långsiktiga hållbarheten i nyproduktionen.

Med vänliga hälsningar,

Louise Vissberger

Ordförande Sveriges Arkitekter Studenterna
ordforande@arkitektstudenterna.se